

3. Annual report and accounts 2024–2025. UK Research and Innovation. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6876288d55c4bd0544dcae74/UKRI_Annual_Report24_25_web_optmised.pdf

4. Digital Strategy: Modernization. National Science Foundation. URL: <https://www.nsf.gov/digital/strategy/modernization>

5. Petrukha N., Petrukha S., Karashchenko V., Shuman V., Ptashchenko O. Financiación del sector de la educación y la investigación en tiempos de guerra. Revista Eduweb. 2024. № 18(4). P. 286–296. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.04.19>

Шумський Г.

«Економічна аналітика», 3 курс,

Сивульська Н.

к.е.н., доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

РОЗВИТОК ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним з бюджетоутворюючих податків в Україні, як і у більшості країн світу. В системі прямого оподаткування ПДФО є безумовним лідером за фіскальною значимістю. Також цей податок є інструментом трансфертної політики: ПДФО розщеплюється між бюджетами та зараховується відповідно до встановлених Бюджетним кодексом України нормативів відрахувань як до державного, так і до місцевих бюджетів України. В структурі доходів зведеного бюджету податок на доходи фізичних осіб протягом 2020-2024 років становив 16-31 %, а ось в доходах місцевих бюджетів – 37-49 %, тобто ПДФО є одним з основних джерел формування місцевих бюджетів та чинником забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування [2].

Вся історія цього податку в незалежній Україні – це дзеркало нашої економіки. Ми пройшли шлях від складної прогресивної шкали, яка дісталася нам ще з радянських часів, до запровадження пропорційної ставки. Можна виділити кілька етапів розвитку оподаткування доходів фізичних осіб.

Етап 1: Становлення системи (1991–2003). На початку 90-х років Україна отримала радянську модель оподаткування. З кінця 1992 року і до 2004 року сплата податку регулювалась Декретом Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян»: за основним місцем роботи доходи оподатковувались за прогресивною шкалою, а до доходів, отриманих за сумісництвом, застосовувалась ставка 20 % [3]. Ставки за прогресивною шкалою змінювались в залежності від суми доходу і в різні роки доходили до 40%, також був встановлений мінімум доходів громадян, який не оподатковувався. Високі граничні ставки (30-40%) стали однією з причин тінізації доходів, виникнення поняття "зарплати у конвертах", що було ключовою проблемою економіки того часу.

Важливим на цьому етапі також було запровадження з початку 1999 року спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для малого бізнесу: місцеві ради встановлювали ставки податку для фізичних осіб-підприємців (ФОП). Це рішення позитивно вплинуло на бізнес, велика кількість осіб, що раніше працювали в тіні, оформили статус приватного підприємця.

Етап 2: Перехід до єдиної ставки (2004–2010). Справжня революція в оподаткуванні сталася у 2003 році з прийняттям Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», а запроцювала з 1 січня 2004-го. Тоді ліквідували складну прогресивну шкалу і ввели єдину ставку: 2004–2006 роки – 13 % (для виведення бізнесу із тіні та спрощення адміністрування); з 2007 року ставку підняли до 15 %, було розширено базу оподаткування, надавались соціальні пільги.

Етап 3: Проведення податкової реформи (2010–2015). Прийняття Податкового кодексу України дещо змінило підхід до оподаткування: для більшості видів доходів застосовувалась диференційована ставка податку – 15 % та 17 % залежно від розміру доходу особи (крім того, діяли ставки 5 %, 10 % та 30 % для деяких видів доходів) [4]. Встановлення пільгових ставок мало позитивний ефект, наприклад, ставка 5 % на дохід у вигляді дивідендів надавала стимули для розвитку ринку та створила можливості для оптимізації податків.

Етап 4: Сучасна система та воєнний стан (2016 – дотепер). Наступна велика зміна сталася з 2016 року. Тоді скасували диференційовані ставки 15/17 % і встановили єдину стабільну ставку 18 % для більшості доходів, включно із зарплатою. До цього додався військовий збір, запроваджений ще у 2014 році за ставкою 1,5 %. Таким чином, сукупне навантаження на зарплату встановилося на рівні 19,5 %.

Однак, повномасштабне вторгнення 2022 року кардинально змінило пріоритети. Якщо ФОПам дали пільги (наприклад, ФОП 1 і 2 груп мають право не сплачувати єдиний податок, ця норма добровільна; ставка для ФОП 3 групи – 2 % з обороту) [5], то з ПДФО політика була спрямована на максимальну мобілізацію ресурсів для оборони. Було прийнято рішення, що з 2003 року податок на доходи військовослужбовців повністю вилучається з місцевих бюджетів і передається до державного. Цей ПДФО зараховується до спеціального фонду державного бюджету для матеріально-технічного забезпечення військових частин Сил оборони України [6]. З 1 грудня 2024 року ввели тимчасову норму на період воєнного стану – збільшили ставку військового збору до 5 % з найманих працівників (для військовослужбовців залишилась ставка 1,5 %, ФОП 1, 2 та 4 груп – 10 % від мінімальної зарплати, ФОП 3 групи та юридичні особи – 1 % від доходу).

Реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб планується і надалі. Відповідно до цілей Національної стратегії доходів до 2030 року планується «відновити прогресивну шкалу ставок ПДФО у поєднанні з соціальною пільгою нейтральною до рівня доходів» (ціль 4.3.2)

Вся еволюція ПДФО – це постійний пошук балансу між стимулюванням детінізації та наповненням бюджету. Оподаткування доходів фізичних осіб має фіскальний характер, так як формує фінансову базу держави, однак, орієнтоване й на інтереси платників, забезпечуючи соціальну справедливість, реалізуючи програми підвищення добробуту населення.

Література:

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI в редакції від 04.07.2025 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
2. Доходи бюджету. Open budget: веб-сайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

3. Дутова Н. В., Лесік Є. С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. Економіка і організація управління. 2019. № 1 (33). С. 43-52.
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI в редакції від 05.10.2025 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Нові податкові пільги для ФОПів та підприємств в умовах війни. Головне управління ДПС в Івано-Франківській області: веб-сайт. URL: <https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/576960.html> (дата звернення: 20.10.2025).
6. Уряд спрямовує 18 % «військового» ПДФО на матеріально-технічне забезпечення Сил оборони. Укрінформ: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3921262-urad-spramovue-18-vijskovogo-pdfo-na-materialnotehnicne-zabezpecenna-sil-oboroni.html> (дата звернення: 20.10.2025).
7. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/national income strategy-716> (дата звернення: 20.10.2025).
8. Кулаков Є.В., Кушал І.М. Трансформація ПДФО: аргументація, реакція суспільства, імплементація та діджиталізація в умовах воєнного стану.: Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2024. № 1 (281). С. 11-19.. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2024-281-1-11-19>

Юнга А.

«Фінанси, банківська справа та страхування», 6 курс
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
Науковий керівник – д.е.н., професор кафедри фінансів імені Віктора Федосова Корнєєв В.

ПРОЗОРІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗОВНІШНІХ КРЕДИТІВ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВІРИ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ

Актуальність проблеми прозорості у використанні зовнішніх кредитів зумовлена зростаючою роллю міжнародного фінансування в економічній стабілізації та розвитку держав, що переживають кризові трансформації. Для України питання довіри міжнародних партнерів стало ключовим чинником отримання доступу до ресурсів, необхідних для підтримки макрофінансової рівноваги, модернізації інфраструктури та забезпечення стійкості фінансової системи. За умов геополітичної невизначеності, затяжної війни та зростання структурних дисбалансів економіки рівень прозорості у сфері державного запозичення перетворюється на критичний індикатор якості державного управління. Недостатня прозорість, ризики нецільового використання коштів, слабкість інституційного контролю та інформаційні прогалини можуть посилювати недовіру донорів, підвищувати витрати запозичень і обмежувати доступ до ресурсів, без яких неможливо підтримувати стійкий розвиток. У цій площині прозорість набуває не лише технічного, а й політичного та стратегічного виміру.

Україна почала звертатися за зовнішніми запозиченнями до міжнародних фінансових організацій і розвинених країн ще у 1990-х роках. Такі запозичення були фінансовими позиками, метою яких було покриття дефіциту в бюджеті задля забезпечення фінансової стабільності та інвестиційних кредитів [1, с. 201]. Цей факт демонструє тривалий характер взаємодії між Україною та міжнародними партнерами, що зумовлює потребу в підвищенні прозорості теперішніх процесів, адже інституційні виклики накопичувалися протягом багатьох років. Недостатня прозорість проявляється у фрагментарності даних, затримках з оприлюдненням інформації, відсутності повного